

Tomasz Olbrycht

Uniwersytet Rzeszowski

Wydział Biologiczno-Rolniczy, Katedra Agroekologii

ul. Ćwiklińskiej 1a, 35–601 Rzeszów

tkolbr@univ.rzeszow.pl

Received: 28.02.2014

Reviewed: 27.05.2014

KÓZKOWATE (COLEOPTERA: CERAMBYCIDAE) OBSZARU NATURA 2000 „PATRIA NAD ODRZECHOWĄ”

Longhorn beetles (Coleoptera: Cerambycidae) in Natura 2000 site,
“Patria nad Odrzechową”

Abstract: The publication presents information about the fauna of longhorn beetles (Coleoptera, Cerambycidae) in the Natura 2000 site “Patria nad Odrzechową”. 41 species were observed and host plants were identified for 15 of them.

Key words: *Cerambycidae*, Natura 2000, Pogórze Bukowskie, Patria nad Odrzechową.

Wstęp

Specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000 „Patria nad Odrzechową” (PLH180028) utworzony został w celu ochrony żyznej buczyny karpackiej i grądu subkontynentalnego, cennych siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej. Istotnym celem ochrony jest również utrzymanie populacji zwierząt wymienionych w załączniku II Dyrektywy tj. biegacz urozmaicony *Carabus variolosus* F., zgniotek cynobrowy *Cucujus cinnaberinus* (Scop.) i kumak górski *Bombina variegata* (L.) (Olbrycht 2011).

Entomofauna obszaru „Patria nad Odrzechową” poznana jest bardzo słabo. Opublikowane informacje dotyczą tylko zgniotka cynobrowego, biegacza urozmaiconego i kilku innych gatunków z rodzaju *Carabus* L. spp. (Carabidae) oraz rzadko spotykanego w kraju sprężyka *Diacanthous undulatus* (DeGeer, 1774) (Elateridae) (Olbrycht 2011).

Celem przeprowadzonych obserwacji było rozpoznanie składu gatunkowego chrząszczy kózkowatych Cerambycidae występujących na tym terenie oraz ustalenie roślin żywicielskich larw wybranych gatunków.

Teren i metody badań

Obserwacje prowadzone były w granicach obejmującego 572,9 ha powierzchni obszaru Natura 2000 „Patria nad Odrzechową”, który położony jest w województwie podkarpackim, w powiecie sanockim i gminie Zarszyn. Zajmuje on środkową część Pogórza Bukowskiego, które od północy graniczy z Dołami Jasielsko-Sanockimi, a od południa z Beskidem Niskim.

Według podziału Polski na krainy zoogeograficzne, który został zaproponowany w „Katalogu Fauny Polski”, badany obszar leży na terenie Beskidu Wschodniego, w dwóch kwadratach siatki UTM – EV78 i EV79 (Burakowski i in. 1990).

Obserwacje nad składem gatunkowym kózkowatych prowadzono, z różną częstotliwością, w latach 1998–2012. Badaniami objęto tereny leśne oraz przylegające do nich zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne, stare nie użytkowane sady oraz łąki. Najczęściej stosowaną metodą było wypatrywanie postaci dorosłych Cerambycidae na kwitnącej roślinności, składach drewna, pniach martwych drzew i stosach gałęzi. Na przylegających do lasu łąkach oraz w strefach ekotonowych wykonywano odłowy czerpakiem entomologicznym. Prowadzono również hodowle laboratoryjne przedimagonalnych stadiów rozwojowych (larw i poczwerek), które pobierano z terenu wraz z fragmentami drewna.

Nazwy gatunkowe kózkowatych przyjęto za Lobl i Smetana (2010) a układ systematyczny za Bense (1995).

Wyniki

W efekcie przeprowadzonych obserwacji w granicach obszaru Natura 2000 „Patria nad Odrzechową” odnotowano występowanie 41 gatunków (Tab. 1), co stanowi około 21% krajowej fauny Cerambycidae.

Tabela 1. Kózkowate (Coleoptera: Cerambycidae) obszaru Natura 2000 „Patria nad Odrzechową”.

Table 1. Longhorn beetle (Coleoptera: Cerambycidae) in Natura 2000 site „Patria nad Odrzechową”.

Lp. No	Gatunki / <i>Species</i>	Elementy zoogeograficzne <i>Zoogeographical elements</i>	Liczebność <i>Number</i>	Rośliny żywicielskie larw / <i>Host plants of larvae</i>
Podrodzina / <i>Subfamily</i> Prioninae				
1.	<i>Prionus coriarius</i> (Linnaeus, 1758)	Pa	R	
Podrodzina / <i>Subfamily</i> Lepturinae				
2.	<i>Rhagium (Rhagium) inquisitor</i> (Linnaeus, 1758)	Ho	L	Jd, So
3.	<i>R. (Megarhagium) mordax</i> (De Geer, 1775)	Es	L	Jd, Db, Wb, Kp, Kj, Trz
4.	<i>Dinoptera collaris</i> (Linnaeus, 1758)	Pa	L	
5.	<i>Pidonia (Pidonia) lurida</i> (Fabricius, 1792)	Gp	L	
6.	<i>Grammoptera ruficornis</i> (Fabricius, 1781)	Ek	L	
7.	<i>Alosterna tabacicolor</i> (Degeer, 1775)	Pa	L	Db

Lp. No	Gatunki / <i>Species</i>	Elementy zoogeograficzne <i>Zoogeographical elements</i>	Liczebność <i>Number</i>	Rośliny żywicielskie larw / <i>Host plants of larvae</i>
8.	<i>Pseudovadonia livida</i> (Fabricius, 1776)	Pa	L	
9.	<i>Pachytodes cerambyciformis</i> (Schränk, 1781)	Ek	L	
10.	<i>Anoplodera rufipes</i> (Schaller, 1783)	Ek	R	
11.	<i>A. sexguttata</i> (Fabricius, 1775)	At	L	
12.	<i>Anastrangalia dubia</i> (Scopoli, 1763)	Eu	L	
13.	<i>A. sanguinolenta</i> (Linnaeus, 1761)	Bg	R	
14.	<i>Stictoleptura maculicornis</i> (Villers, 1775)	Ek	L	
15.	<i>Leptura aethiops</i> Poda, 1761	Pa	R	
16.	<i>L. annularis</i> Fabricius, 1801	Bg	L	
17.	<i>L. quadrifasciata</i> Linnaeus, 1758	Pa	L	
18.	<i>Rutpela maculata</i> (Poda, 1761)	Ek	L	
19.	<i>Stenurella melanura</i> (Linnaeus, 1758)	Pa	L	
20.	<i>Strangalia attenuata</i> (Linnaeus, 1758)	Pa	L	
Podrodzina / Subfamily Cerambycinae				
21.	<i>Glaphyra</i> (<i>Glaphyra</i>) <i>umbellatarum</i> (Schreber, 1759)	Ek	L	Jb
22.	<i>Molorchus minor</i> (Linnaeus, 1792)	Pa	R	
23.	<i>Obrium cantharinum</i> (Linnaeus, 1767)	Pa	R	
24.	<i>Aromia moschata</i> (Linnaeus, 1758)	Pa	R	
25.	<i>Ropalopus macropus</i> (Germar, 1824)	Ek	R	Kp
26.	<i>Clytus arietis</i> (Linnaeus, 1758)	Ek	R	
27.	<i>Plagionotus arcuatus</i> (Linnaeus, 1758)	Pm	L	Db

Lp. No	Gatunki / <i>Species</i>	Elementy zoogeograficzne <i>Zoogeographical elements</i>	Liczebność <i>Number</i>	Rośliny żywicielskie larw / <i>Host plants of larvae</i>
Podrodzina / Subfamily Lamiinae				
28.	<i>Mesosa (Aplocnemia) nebulosa</i> (Fabricius, 1781)	Me	L	Db
29.	<i>Pogonocherus hispidus</i> (Linnaeus, 1758)	Pm	L	Jb
30.	<i>Oplosia cinerea</i> (Mulsant, 1839)	Pa	R	Lp
31.	<i>Leiopus linnei</i> Wallin, Nylander & Kvamme, 2009	Eu	L	Db
32.	<i>Exocentrus adspersus</i> (Mulsant, 1846)	Ek	R	Db
33.	<i>E. lusitanus</i> (Linnaeus, 1767)	Ek	L	Lp
34.	<i>Saperda scalaris</i> (Linnaeus, 1758)	Pa	L	Trz
35.	<i>Stenostola dubia</i> (Laicharting, 1784)	Gp	L	Trz
36.	<i>Agapanthia (Agapanthia) intermedia</i> Ganglbauer, 1884	Ek	R	
37.	<i>A. (Epopetes) villosoviridescens</i> (De Geer, 1775)	Es	L	
38.	<i>Phytoecia (Musaria) affinis</i> (Harrer, 1784)	Pm	L	
39.	<i>P. (Phytoecia) cylindrica</i> (Linnaeus, 1758)	Pa	R	
40.	<i>P. (Phytoecia) icterica</i> (Schaller, 1783)	Po	R	
41.	<i>Tetrops praeusta</i> (Linnaeus, 1758)	Pm	L	Jb

Objaśnienia / *Explanations*:

Elementy zoogeograficzne / Zoogeographical elements: At – subatlantycki / *subatlantic*, Bg – borealno-górski / *boreal-mountain*, Ek – eurokaukaski / *Eurocaucasian*, Es – eurosberyjski / *Eurosiberian*, Eu – europejski / *European*, Me – submediterraneński / *submediterranean*, Gp – górski i podgórski / *mountain and submountain*, Ho – holarktyczny / *Holarctic*, Pa – palarktyczny / *Palaeartic*, Pm – subponto-mediteraneński / *subpontic-mediterranean*, Po – subpontyjski / *subpontic*;

Liczebność / Number: L – liczny (ponad 10 osobników) / *numerous (more than 10 specimens)*, R – rzadki (od 1 do 10 osobników) / *rare (from 1 to 10 specimens)*;

Rośliny żywicielskie larw / Host plants of larvae: Db – dąb *Quercus robur* L., Jb – jabłoń *Malus domestica* Borkh., Jd – jodła pospolita *Abies alba* Mill., Kj – klon jawor *Acer pseudoplatanus* L., Kp – klon polny *Acer campestre* L., Lp – lipa drobnolistna *Tilia cordata* Mill., So – sosna wejmutka *Pinus strobus* L. Trz – trześnia *Cerasus avium* L., Wb – wierzba *Salix* sp.

Pod względem zasięgu zoogeograficznego dominowały elementy palearktyczne (34,1%) i eurokaukaskie (26,8%). Łączny udział gatunków ciepłolubnych (submediterraneńskich, subponto-mediterraneńskich i pontyjskich) był dość duży (14,6%), natomiast zaskakująco niski był udział elementów borealno-górskich oraz górskich i podgórskich (po 4,8%). Podobne wyniki uzyskali w Poleskim Parku Narodowym Gutowski i in. (2012).

Wśród stwierdzonych Cerambycidae przeważały gatunki wykazywane z wielu stanowisk położonych w różnych rejonach kraju (Burakowski i in. 1990; Gutowski 1995). Odnotowano jednak kilka gatunków, które są rzadko spotykane w południowo-wschodniej Polsce, np. *Anoplodera sexguttata* (Fabricius, 1775), *A. rufipes* (Schaller, 1783), *Obrium cantharinum* (Linnaeus, 1767), *Exocentrus adspersus* (Mulsant, 1846), *Oplosia cinerea* (Mulsant, 1839), *Phytoecia cylindrica* (Linnaeus, 1758), *P. icterica* (Schaller, 1783) i *Agapanthia intermedia* Ganglbauer, 1884. Spośród wymienionych gatunków na krótki komentarz zasługują:

Anoplodera sexguttata (Ryc. 1) – rzadki gatunek, wpisany na „Czerwonej liście” kózkowatych Wschodniej części Polski z kategorią R (Gutowski 1995). Na Podkarpaciu znany z kilku izolowanych stanowisk, na których obserwowany był pojedynczo lub w niewielkiej liczbie osobników (Olbrycht, mat. niepubl.). W obszarze „Patria nad Odrzechową” znajdowany był wielokrotnie, a pod względem liczebności dominował wśród innych antofilnych kózkowatych.

Ryc. 1. *Anoplodera sexguttata* (Fabricius, 1775).

Fig. 1. *Anoplodera sexguttata* (Fabricius, 1775).

Phytoecia cylindrica – rzadki gatunek, umieszczony na „Czerwonej liście” kózkowatych Wschodniej części Polski z kategorią R (Gutowski 1995). Na badanym terenie stwierdzony dwukrotnie: 31 V 2003, polana przy brzegu lasu, 2 osobniki odłowiono w czerpak na trybuli leśnej *Anthriscus silvestris* (L.) Hoffm.; 11 VI 2011, stary sad na skraju lasu, 1 osobnik odłowiony w locie.

Agapanthia intermedia – rzadki gatunek, rozwijający się w łądogach świerzbnicy polnej *Knautia arvensis* L. Coult. Na Podkarpaciu znany dotąd tylko z Bieszczadów (Kurzawa i in. 2012) i Beskidu Niskiego (Olbrycht i Szewkienicz 2013). Na badanym terenie stwierdzony tylko raz: 15 VI 2006, łąka na skraju lasu, 1 osobnik odłowiony na *Knautia arvensis*.

Zastosowanie hodowli laboratoryjnych pozwoliło rozpoznać 9 roślin żywicielskich dla 15 gatunków Cerambycidae (Tab. 1). Najchętniej zasiedlanym gatunkiem drzewa był dąb szypułkowy *Quercus robur* L., z którego pozyskano imagines 6 gatunków a najszerszym spektrum pokarmowym odznaczał się *Rhagium mordax* wyhodowany z 6 gatunków drzew. Na uwagę zasługują stwierdzenia rozwoju *Rhagium mordax* i *Stenostola dubia* na trześni *Prunus avium* L.

Podsumowanie

Wyniki uzyskane w obszarze Natura 2000 „Patria nad Odrzechową”, ze względu na bliskie sąsiedztwo, można porównać z fauną Cerambycidae występującą w Beskidzie Niskim (Kubisz i Hilszczański 1992; Olbrycht i Szewkienicz 2013). Z 83 gatunków znanych z Beskidu Niskiego na badanym obszarze znaleziono tylko 33. Zatem prawdopodobnym jest, że stosując metody nakierowane na poszukiwania konkretnych gatunków, listę kózkowatych uda się znacząco uzupełnić. Z kolei w Beskidzie Niskim możliwe jest odnalezienie takich gatunków jak: *Anoplodera rufipes*, *Leptura annularis*, *L. aethiops*, *Obrium cantharinum*, *Aphelocnemia nebulosa*, *Exocentrus adpersus*, *Oplosia cinerea* czy *Phytoecia icterica*.

Literatura

- Bense U. 1995. Longhorn beetles. Illustrated key to the Cerambycidae and Vesperidae of Europe. Margraf Verlag. Weikersheim: 512 ss.
- Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J. 1990. Chrząszcze – Coleoptera. Cerambycidae i Bruchidae. Kat. Fauny Pol., PWN Warszawa, 23 (15): 312 ss.
- Gutowski J. M. 1995. Kózkowate (Coleoptera: Cerambycidae) wschodniej części Polski. Pr. Inst. Bad. Leśn., Ser. A, 811: 190 ss.
- Gutowski J. M., Piotrowski W., Rozwałka R. 2012. Kózkowate (Coleoptera: Cerambycidae) Poleskiego Parku Narodowego. Parki nar. Rez. Przyr. 31(3): 31–50.
- Kubisz D., Hilszczański J. 1992. Fauna kózkowatych (Coleoptera, Cerambycidae) Beskidu Niskiego. Wiad. Entomol. 11 (2): 73–79.

- Kurzawa J., Szczepański W., Szczepański T. W. 2012. Kózkowate (Coleoptera: Cerambycidae) masywu Chryszczatej w Bieszczadach. Acta ent. siles. 20: 55–64.
- Lobl L., Smetana A. 2010. Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Vol. 6: Chrysomeloidea. Apollo Books. Stenstrup; 335 ss.
- Olbrycht T. 2011. Patria nad Odrzechową. Specjalny obszar ochrony siedlisk Patria nad Odrzechową (PLH180028). W: Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu, D. Rogala, A. Marcela(red.). RDOŚ Rzeszów; s.: 272–275.
- Olbrycht T., Szewkienicz A. 2013. Kózkowate Coleoptera, Cerambycidae nowe dla Bieszczadów i Beskidu Niskiego. Roczniki Bieszczadzkie 21: 375–380.

Summary

Special area of habitats conservation “Patria nad Odrzechową” (PLH180028) is located in the Podkarpackie Voivodeship, Sanok district, Zarszyn commune. Observations on longhorn beetles (Coleoptera: Cerambycidae) species composition were conducted between 1998 and 2012. The presence of 41 species of Cerambycidae was reported in the area of research as a result of observations. Most of 15 species, for which the host plants were identified, developed on oak. Attention should be especially paid to species rarely seen in the south-eastern part of the country such as: *Anoplodera sexguttata* (Fabricius, 1775), *A. rufipes* (Schaller, 1783), *Obrium cantharinum* (Linnaeus, 1767), *Exocentrus adspersus* (Mulsant, 1846), *Oplosia cinerea* (Mulsant, 1839), *Phytoecia cylindrica* (Linnaeus, 1758), *Ph. icterica* (Schaller, 1783) and *Agapanthia intermedia* Ganglbauer, 1884.